

Іван ХИЖА,

orcid.org/0000-0002-3566-4267

викладач кафедри східних мов

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

(Харків, Україна) iv.khyzha@gmail.com

СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ КОНФЛІКТИ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У РОМАНІ АЛАЯ «КОЛИ КУРЯВА СПАДЕ»

У статті досліджується вплив соціальних і культурних конфліктів на формування національної самосвідомості у романі Алая «Коли курява спаде». Цей твір, присвячений періоду 1920–1950-х років, розкриває важливі аспекти китайської історії, включаючи громадянську війну, конфлікти між центральною владою та тибетськими громадами, а також соціальні трансформації, які вплинули на колективну свідомість та індивідуальну ідентичність.

У статті акцентується на тому, як ці конфлікти проявляються в житті героїв через їх взаємодію з традицією та змінами, що приходять із новою політичною реальністю. Особливу увагу приділено взаємодії традиційної культури тибетської громади з вимушеною адаптацією до модерних змін. Герої роману стикаються з вибором між збереженням зв'язків із корінням і необхідністю інтегруватися в нові реалії, що спричиняє конфлікти на рівні поколінь, соціальних груп і особистих переконань. Через опис побуту, ритуалів та міжособистісних стосунків автор відтворює атмосферу епохи, передаючи складність переходу від традиційного суспільства до більш прогресивного.

Літературні техніки, такі як символізм, метафори та ретельно розроблені діалоги, допомагають створити багатогранний образ соціальних і культурних змін. Зокрема, важливу роль відіграє зображення культурної пам'яті, що зберігається у ритуалах і повсякденному житті персонажів, навіть попри вплив глобальних і регіональних змін. У романі простежується зв'язок між історичними подіями, такими як війна та реформи, і формуванням нових уявлень про справедливість, ідентичність та національну свідомість.

Таким чином, роман «Коли курява спаде» постає не лише як літературний відгук на історичні події, але й як спосіб осмислення складних процесів формування ідентичності через призму соціальних і культурних конфліктів. Ця стаття пропонує новий підхід до аналізу роману, зосереджуючись на культурних трансформаціях, що відбуваються під впливом війни, соціальних реформ та змін у соціальних структурах. Дослідження дозволяє краще зрозуміти не лише літературну цінність твору, але й його значення для осмислення процесів національної самобутності в умовах культурних і політичних подій.

Ключові слова: соціальні конфлікти, культурна пам'ять, національна самосвідомість, етнічна ідентичність, китайсько-тибетська література, Алай, історичні трансформації.

Ivan KHYZHA,

orcid.org/0000-0002-3566-4267

Lecturer at the Oriental Languages Department

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

(Kharkiv, Ukraine) iv.khyzha@gmail.com

SOCIAL AND CULTURAL CONFLICTS AS THE FOUNDATION OF NATIONAL SELF-AWARENESS IN THE NOVEL “RED POPPIES ” BY ALAI

The article investigates the impact of social and cultural conflicts on the formation of national identity in Alai's novel “Red Poppies”. This work, dedicated to the historical period of the 1920s–1950s, highlights significant episodes in Chinese history, such as the civil war, tensions between central authorities and Tibetan communities, and the profound social transformations shaping collective and individual identity.

The author of the article focuses on how these conflicts manifest in the lives of the characters through their interactions with tradition and the new political reality. Particular attention is given to the interaction between the traditional culture of the Tibetan community and the forced adaptation to modernist changes. The novel's characters face choices between preserving their cultural roots and integrating into new realities, leading to conflicts across generations, social groups, and individual beliefs. Through vivid depictions of daily life, rituals, and interpersonal relationships, the author reconstructs the era's atmosphere, illustrating the complexities of transitioning from a traditional to a modernized society.

The narrative employs literary techniques such as symbolism, metaphors, and intricate dialogues to portray the multifaceted nature of social and cultural changes. Notably, the novel emphasizes cultural memory preserved in rituals and everyday practices, which endure despite the pressures of global and regional transformations. It explores the

connection between historical events, such as wars and reforms, and the evolution of new perceptions of justice, identity, and national consciousness.

Thus, "Red Poppies" emerges not only as a literary response to historical events but also as a means of reflecting on complex processes of identity formation through the lens of social and cultural conflicts. The article offers a new approach to analyzing the novel, focusing on the cultural changes caused by the effects of war, social reforms, and changes in social structures. This analysis deepens the understanding of the novel's literary value and its significance for comprehending the processes of national identity formation amid cultural and political transformations.

Key words: social conflicts, cultural memory, national identity, ethnic identity, Chinese-Tibetan literature, Alai, historical transformations

Постановка проблеми. Формування національної ідентичності в умовах соціальних і культурних конфліктів є ключовою у літературознавчих дослідженнях, особливо, якщо мова йде про літератури нацменшин Китаю. У романі китайського романіста тибетського походження Алая «Коли курява спаде» (阿来“尘埃落定”), події якого розгортаються у 1920–1950-х роках, висвітлюються соціальні трансформації, політичні зрушення та воєнні конфлікти, що впливають на життя тибетської громади й її колективну ідентичність. Проте у наукових дослідженнях творчості Алая бракує систематичної літературної критики взаємодії соціальних конфліктів із процесами формування національної самосвідомості, зокрема, в контексті змін традиційних норм під тиском історичних реалій. Науковці переважно фокусуються виключно на літературному стилі Алая, залишаючи поза увагою детальний аналіз механізмів трансформації свідомості його персонажів та їхньої адаптації до нових життєвих умов. Таким чином, важливим завданням є виявлення специфічних літературних стратегій автора, його позиціонування героїв у контексті історичних подій та роль тибетської культури у ширшій парадигмі національної ідентичності. Це дозволить розкрити значення соціальних конфліктів для колективної пам'яті й усвідомлення ідентичності, а також краще зрозуміти культурно-історичний контекст, відображений у романі автором.

Актуальність останніх досліджень і публікацій. Дослідження соціальних і культурних конфліктів у літературі національних меншин Китаю базуються на міждисциплінарному підході, який інтегрує літературознавчий, культурологічний та соціологічний аналіз. Ця проблематика охоплює не лише питання етнічної ідентичності, але й способи репрезентації культурного розмаїття в умовах політичного та соціального домінування. Гао Сяоцзун у своїй праці підкреслює, що гегемонія ханської культури у китайській літературі пригнічує самобутність етнічних меншин, маргіналізуючи їхній літературний дискурс. Він вказує на потребу створення багатонаціональної історії літератури, яка б інтегрувала голоси всіх етнічних

груп, визнаючи їхній внесок у культурну спадщину Китаю (XiaoJun, 2018: 5). На його думку, це дозволить переосмислити роль літератури національних меншин, забезпечуючи їм рівноправне місце у культурному просторі країни.

Китайський літературознавець Чжан Їнде зазначає, що літературна тематика ідентичності та «пошуку коренів» найбільш чітко виражена і легко простежується у доробках китайських авторів-емігрантів. Як приклад, він згадує творчість Гао Сінцзяня, лауреата Нобелівської премії з літератури, де можна простежити взаємозв'язок самоідентифікації та колективного досвіду. Його творчість, зокрема романи та есе, демонструють, як історичний контекст формує внутрішні конфлікти персонажів, що є актуальним і для постколоніальної літератури Азії (Zhang, 2010: 25).

Українська літературознавча традиція часто розглядає національну ідентичність через призму історичної пам'яті. На думку В. П. Агеєвої, процес формування ідентичності базується на родинних спогадах і пам'яті про попередні покоління (Агеєва, 2014: 188). Аналогічні мотиви спостерігаються і в літературі національних меншин Китаю, де минуле стає ключовим чинником осмислення особистісної та колективної ідентичності.

Китаєзнавці К. Є. Жукова та Н. В. Руда акцентують увагу на ролі патріотичної літератури у конструюванні національної свідомості. Вони вважають, що саме емоційно насичені патріотичні твори здатні глибше відобразити історичні події і культурну спадщину, створюючи передумови для самоідентифікації читача (Жукова, Руда, 2024: 121). Такий підхід корисний для аналізу літератури національних меншин, що часто зосереджується на подоланні стереотипів та утвердженні своєї культурної автономії. Таким чином, інтеграція літературознавчих і культурологічних концепцій дозволяє глибше розкрити соціальні та культурні конфлікти, представлені у літературі національних меншин, і їхній вплив на процес формування національної ідентичності в умовах історичних змін. У цьому контексті **метою статті** є виявлення ролі соціальних та культурних конфліктів у романі «Коли курява спаде» як ключо-

вого аспекту формування національної самосвідомості. Окрім цього, стаття прагне осмислити те, як роман відображає не лише історичний контекст, але й унікальну традиційну складову тибетців, зокрема, побут, звичаї та релігію як невіддільні елементи їхньої культури.

Виклад основного матеріалу. У центрі сюжету роману «Коли курява спаде» знаходиться невеличке поселення на сході Тибету та родина старійшини цього селища, чий титул в народі називається «туси» (土司). Безіменний головний герой є молодшим сином у родині туси Мерці та його другої дружини, яка за походженням є хань, тобто китаянкою. Позбавлений можливості здобути освіту, яка була привілеєм старшого сина і майбутнього спадкоємця, він залишився неписьменним, так і не опанувавши читання ні тибетською, ні китайською мовами. Сам він описує себе таким чином: «Саме тому, що я – дурень, я й знаю, що думають інші люди» (Алай, 2016: 330). Як бачимо, автор намагається наголосити на тому, наскільки класово розділеним було тогочасне тибетське суспільство, що є унікальною національною рисою. Водночас, спостерігаємо і наявність індивідів, які можуть продовжувати традиції свого народу, не зважаючи на власні ментальні або фізичні вади.

Соціальні та культурні конфлікти є ключовими аспектами роману Алая «Коли курява спаде», що розкривають глибокі трансформації, які переживає тибетське суспільство в період змін. Роман досліджує складну взаємодію між традиційними нормами і новими соціальними умовами, які формуються під впливом зовнішніх чинників, таких як інші народи. Однією з символічних тем є поняття «кістка» та «корені», що символізують тісний зв'язок героїв із власною спадщиною: «У твоєму ж тілі – не низька кістка. Кістка... У нас тут це дуже важливе слово, одного з ним змісту й інше слово – корені» (Алай, 2016: 14). Ця метафора відображає значення культурної пам'яті та спадковості у формуванні ідентичності. «Коріння», на відміну, від скелету є чимось нематеріальним, однак виступає як життєво необхідна і складова частина людського існування. На той час, у контексті кланових міжусобиць та визвольних конфліктів, які просочуються через тибетське суспільство, ці поняття стають «стрижнем», навколо якого будуються уявлення про самотність та усвідомлення свого походження.

Проте, не зважаючи на згуртованість, жорстока ієрархія суспільства дає про себе знати у словах батька головного героя: «Ти можеш їздити на них, як на конях, можеш бити їх, як

собак, однак ти не можеш вважати їх за людей» (Алай, 2016: 14). Такі догми відображають соціальну деградацію та дискримінацію нижчих класів, які перетворюють індивіда на інструмент виконання чужої волі, що було характерним для провінційного тибетського племені.

Війна задля волі або неволя без війни – парадокс невизначеності, з яким пліч-о-пліч проживає життя тибетська правляча гілка. Опис замку туси Мерці є ще однією яскравою метафорою, яка описує цю ідеологію: «Безліч кімнат усередині й безліч дверей були поєднані між собою сходами й коридорами так складно й заплутано, немовби мирські справи або людське серце» (Алай, 2016: 16). Цей образ інтер'єру втілює в собі хаотичність і певну політичну невизначеність, які притаманні внутрішнім та зовнішнім (китайсько-тибетським) конфліктам.

У романі відображено також і економічні аспекти та пов'язані з ними суперечки: «Батько спитав мене й старшого брата, чи давати їм зерно. Старший брат не затримався з відповіддю: “Нехай платять подвійну ціну”» (Алай, 2016: 194). Ця сцена показує протиріччя між етикою взаємодопомоги та прагненням до економічної вигоди, що стає причиною подальших воєнних міжусобиць з сусідніми селищами.

Військові конфлікти також є невід'ємною частиною життя героїв: «Ми, звичайно ж, можемо використати це як привід напасти на ворога, зауважила дружина туси, однак самі не повинні через це дуже хвилюватися» (Алай, 2016: 78). Тибетці – частково войовничий народ, зокрема, якщо певна проблема або погляди зачіпають їхні землі. Цей епізод ілюструє нам те, як політичні та економічні інтереси впливають на спонтанні рішення туси Мерці та його дружини, загострюючи соціальну напругу у Тибеті.

Якщо говорити про рівень особистих переживань, то герої роману відображають пошук ідентичності таким чином: «Другим питанням було «Хто я?» [...]. Я потайки сказав собі: Ти – на північних кордонах родини Мерці» (Алай, 2016: 208). Відчуття розгубленості та запитання «Хто я?» часто виникають у роздумах головного героя, сина туси Мерці. Юнак намагається пристосуватися до раптових змін та трансформацій соціуму, його непокоїть думка про прихід національно-визвольної армії Китаю на їхні землі.

У фіналі роману «Коли курява спаде» відображено глибокий процес самоусвідомлення головного героя, а також його спроби знайти баланс між традиціями своєї культури та вимогами нової влади. Поступова зміна його внутрішнього світу й

усвідомлення себе як частини величезної соціальної структури є віддзеркаленням глибоких змін та буремних часів у Тибеті того часу. Син туси Мерці пережив збройне зіткнення і його роздуми після цього були такими: *«Усе життя я пробув дурником, але тепер зрозумів, що не є ним, але й не є розумною людиною. Я – лише перехожий на цій дивній землі, і так склалося, що я з'явився тут у часи, коли система правління туси добігала свого кінця»* (Алай, 2016: 312). Ці слова підкреслюють усвідомлення героєм власної безпомічності перед новим політичним режимом, зокрема і нерозуміння того, що буде далі з його землею. Він вважає, що його існування було марним, оскільки випало саме на час змін однієї епохи іншою.

Наприкінці роману, коли головний герой зустрічає свою загибель, він подумки промовляє: *«О Небо, якщо дійсно існує переродження душ, то дозволь мені наступного разу знову народитися в цьому місці! Я люблю це прекрасне місце!»* (Алай, 2016: 427). Цими словами Алай підкреслює глибокий зв'язок героя з рідною землею, яка для нього є джерелом ідентичності та духовного прихистку. Звернення до Неба відображає тибетський світогляд, де природа, людина і вищі сили перебувають у гармонії. Бажання повторного народження на рідній землі символізує прагнення зберегти традиції та коріння, незважаючи на історичні зміни. Буддизм вірить у реінкарнацію – переродження після смерті, тому таке прагнення героя роману є цілком логічним. І така міцна любов до батьківщини стає актом стійкості перед викликами, закликаючи до збереження культурної самобутності та гармонії між людиною і природою, що є властивим тибетському народу.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Роман «Коли курява спаде» є не просто

літературним твором, а свого роду багатоплановим текстом, який містить у собі зашифровані коди ідентичності. Він відкриває читачеві глибоке розуміння того, як соціальні, культурні та політичні аспекти взаємодіють у процесі формування національної самосвідомості. Такий текст виконує не лише роль художнього самовираження автора, а й спонукає читача до рефлексії над власною національною та культурною ідентичністю. Особливо це стосується аудиторії, для якої теми національної самосвідомості та самобутності є нині близькими або актуальними. До прикладу, український читач має змогу краще усвідомити власний культурний і духовний спадок, проводячи паралелі між тибетськими та власними традиціями.

У подальших компаративістських дослідженнях окремо варто звернути увагу і на міжкультурний діалог, який сприяє формуванню порозуміння між тибетцями та іншими нацменшинами Китаю, включно з ханьцями, які є переважаючою нацією. Твори, подібні до «Коли курява спаде», демонструють потенціал літератури як засобу для побудови мостів між різними етносами, а також підкреслюють важливість збереження унікальних культурних цінностей у полікультурному середовищі. До того ж, надалі вбачаємо актуальним розглянути, наскільки тибетська література відкрита для міжнародного кола, адже її інтеграція у світовий літературний контекст може сприяти не лише поширенню інформації про тибетську культуру, але й утвердженню її місця серед інших літератур світу.

Таким чином, твір Алая не лише розкриває специфіку тибетської ідентичності, але й слугує платформою для роздумів над загальнолюдськими цінностями, зокрема над необхідністю збереження культурного розмаїття та роллю літератури у побудові подальшого глобального діалогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва В. П. Пам'ять, спогад та ідентичність: досвід сучасної української літератури. *Tertium non datur: проблема культурної ідентичності в літературно-філософському дискурсі XIX–XXI ст.* : колективна монографія. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2014. С. 185–205.
2. Алай. Коли курява спаде / пер. з кит. Н. Кірносорова. Харків: Фоліо, 2016. 443 с.
3. Жукова К. Є., Руда Н. В. Патріотичне піднесення в китайській літературі на початку XX століття. *Аргументи сучасної філології: історична та індивідуальна пам'ять* : матеріали IV Міжнар. наук. конф., м. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 18–19 квіт. 2024 р. Харків, 2024. С. 120–124.
4. Gao X. From the Margin to the Center: The Transformation of the Identity Discourse of Chinese Ethnic Minority Literature. *Advances in Literary Study*, 6. Chengdu: The College of Literature and Journalism of Sichuan University. 2018. P. 1–7.
5. Zhang Y. Gao Xingjian: Fiction and Forbidden Memory. *China Perspectives*, 2. Hong Kong. 2010. P. 25–33.

REFERENCES

1. Aheieva V. P. (2014) Pamiat, spohad ta identychnist: dosvid suchasnoi ukrainskoi literatury. [Memory, reminiscence, and identity: the experience of modern Ukrainian literature.] Tertium non datur: problema kulturnoi identychnosti v literaturno-filosofskomu dyskursi XIX–XXI st.: kolektyvna monohrafiia. – Tertium non datur: the problem of cultural identity in the literary and philosophical discourse of the 19th – 21st centuries: a collective monograph. 185–205. [in Ukrainian].
2. Alai (2016) Koly kuriava spade. [Red Poppies, transl. by N. Kirnosova] Folio. 443 p. [in Ukrainian].
3. Zhukova K. Ye., Ruda N. V. (2024) Patriotychne pidnesennia v kytayskii literaturi na pochatku XX stolittia. [Patriotic uplift in Chinese literature at the beginning of the 20th century] Arhumenty suchasnoi filolohii: istorychna ta individualna pamiat: materialy IV Mizhnar. nauk. konf.: Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody – Arguments of modern philology: historical and individual memory: materials of the IV International Scientific Conference: H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. 120–124. [in Ukrainian].
4. Gao X. (2018) From the Margin to the Center: The Transformation of the Identity Discourse of Chinese Ethnic Minority Literature. *Advances in Literary Study*, 6. Chengdu: The College of Literature and Journalism of Sichuan University. 1–7.
5. Zhang Y. (2010). Gao Xingjian: Fiction and Forbidden Memory. *China Perspectives*, 2. Hong Kong. 25–33.